

DOI: 10.33270/02232602.136
УДК 340.12

Методологічні підходи в дослідженні обмежень прав людини

ШЕРШЕЛЬ Ольга*

аспірант кафедри філософії права та юридичної логіки Національної академії
внутрішніх справ

м. Київ, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0874-3138>

Анотація. Визначення методологічного підходу є важливим етапом наукового дослідження, який обумовлює його зміст і висновки. Метою цієї статті є теоретичний аналіз (рефлексія) позитивного та природного праворозуміння, а отже, вибір оптимальних пізнавальних засобів визначення правомірності обмеження прав людини. Методологічною основою стали антропологічний та системний методи. Об'єкт дослідження зумовлює застосування герменевтичного й аксіологічного підходів. З огляду на багатоаспектність теми обмеження прав людини, наявність суперечливих позицій з цього питання, було використано методи діалектики. Науковою новизною публікації є твердження про необхідність у процесі дослідження питання обмеження прав людини застосовувати методи, притаманні як природному, так і позитивному праворозумінню за оптимального їх поєднання та акцентом на природності, пріоритетності й універсальності прав людини. Практична значущість дослідження полягає в тому, що запропонований у статті методологічний підхід щодо пошуку правової гармонії між позитивним і природним правом може бути використано під час розгляду правозастосовними органами питань щодо правомірності чи неправомірності обмежень прав людини, встановлених у законах.

Ключові слова: методологія; права людини; антропологія; герменевтика; цінності; позитивне праворозуміння; універсальність; лібералізм; комунітаризм.

Історія статті:

Отримано: 06.09.2023

Переглянуто: 11.10.2023

Прийнято: 03.11.2023

Рекомендоване посилання:

Шершель О. Методологічні підходи в дослідженні обмежень прав людини. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2023. № 2 (26). С. 136–143. doi: 10.33270/02232602.136.

*Відповідальний автор

© Шершель О., 2023

Вступ

Питання методології є вихідним для будь-якого наукового пошуку, адже визначає, на підставі яких вихідних засад і за допомогою яких прийомів та засобів відбуватиметься таке дослідження. Поняття методології у філософії права не зводиться лише до методів пізнання, а охоплює, як зауважують вчені, систематизовану сукупність пізнавальних засобів, що дають змогу досліджувати багатогранну правову реальність в її різноманітних зв'язках з іншими сферами суспільного життя, а також теоретичний аналіз (рефлексію) цих засобів, узагальненим утіленням такої системи є різні типи праворозуміння чи способи осмислення права, методологічні парадигми, що вирізняються цілісністю світоглядно-сміслового змісту права та його обґрунтування (Danylian, 2009, p. 25). Вибір праворозуміння обумовлює застосування певних методів дослідження.

Матеріали та методи

Методологічною основою дослідження стали антропологічний, системний методи, метод порівняльного аналізу. Вибір об'єкта дослідження зумовлює необхідність застосовувати як герменевтичний метод, так і аксіологічний підхід, адже цінності та їх ієрархію слід враховувати під час вирішення питання обмеження прав особи. Крім цього, під час розгляду порушеного питання неможливо оминати увагою тему тілесності людини, того, що людина є біосоціальною істотою, а отже, необхідно також використовувати методи інших соціальних і природничих наук. З огляду на багатоаспектність теми обмеження прав людини, наявність суперечливих підходів до визначення його сутності, у праці використано діалектичний метод.

Теоретичним підґрунтям здійсненого дослідження стали праці Р. Алексі, О. О. Бандури, О. В. Грищук, М. І. Козюбри, М. В. Костицького, Н. В. Кушакової-Костицької, С. І. Максимова, П. М. Рабіновича та ін.

Результати й обговорення

Права людини є природними, а встановлені державою норми повинні ґрунтуватися на об'єктивних законах, не залежних від волі держави, суспільства, без визнання цього неможливо дослідити питання правомірного обмеження прав людини. Якщо ж права людини розглядати виключно з позицій встановлених державою або соціумом норм, то питання обмеження прав зводилось би виключно до характеристики історичного етапу розвитку суспільства, перевірки дотримання законності нормативно-правових актів і дій державних органів, адже юридичний позитивізм обмежений дослідженням встановленого права, а його метод –

емпіричний, дескриптивний, аналітичний. Це не відповідає ідеї правової держави, у якій панує принцип верховенства права.

Тож дослідження обраної теми відбуватиметься в контексті передусім природного праворозуміння. У межах природно-правової доктрини право має завжди власний зміст, який не залежить ні від моральних коливань у суспільстві, ні від засобів юридичної логіки, які можуть використовувати в конкретній правовій системі, ні від політичної раціональності; право несе в собі незмінні константи, завжди апелюючи до певного набору цінностей, від яких неможливо відмовитися і які неможливо змінити (Tsurkan-Saifulina, 2017, p. 20).

Ідея про те, що права людини є природними, визнаними державою, а не встановленими, закладена як основа конституцій різних держав, міжнародних документів.

Інтеграція української юриспруденції в європейську та світову систему права та юридичної практики неминуче порушить питання: «А де людина?». Також змусить вітчизняних теоретиків і практиків повернутися до неї (людини) обличчям, тому, з огляду на всезагальну інтеграцію наукового знання, юриспруденція із суто соціальної науки трансформується в комплексну науку з гуманітарними та природничими аспектами (Kostytskyi, & Kushakova-Kostytska, 2023, p. 11).

Конституція України, слушно зауважує С. Головатий, завдяки низці конкретних формул обумовлює сутність людських прав як природних (за походженням), а не тих, якими людину «наділяє» держава (Holovaty, 2016, p. 623).

Є різні типи концепцій природного права, зокрема, з огляду на те, на якому з основних понять акцентовано («природа», «розум», «природа людини»), виокремлюють космологічні (натуралістичні й теологічні), раціоналістичні та антропологічні концепції природного права (Maksymov, 2010, p. 79).

З антропологічного праворозуміння випливає, що поза людиною, поза межами її існування, її діяльності немає феномену права. Тож право може існувати тільки або як певна властивість, «приналежність» людини, або ж як процес чи результат її життєдіяльності (Rabinovych, & Honcharov, 2021, p. 14).

Застосування в пізнанні права методу філософської антропології доповнює його філософсько-раціоналістичне усвідомлення; якщо у філософському раціоналізмі розкута воля людини лише постулювалася, то філософсько-антропологічні дослідження обґрунтовують її буттєву передумову; в основі права як форми суспільної свідомості знаходиться свобода волі, вибору (Bandura et al., 2000, p. 56).

Вибір теми дослідження обумовлює необхідність застосування саме антропологічного підходу й конституювання цінності людини, з

огляду на її природу, а не виключно як громадянина певної країни або члена певної спільноти з відповідною соціальною роллю.

Серед основних концепцій філософської антропології виокремлюють суб'єктивістські (екзистенціалізм, персоналізм, прагматизм), об'єктивістські (фізикалізм, неопозитивізм, біхевіоризм), інтегральні (феноменологія, психоаналіз, німецька філософсько-антропологічна школа тощо). Їх множинність зумовлена тим, що «людина, насправді, настільки складна і загадкова істота, що нелегко дати її повний опис, який би задовольнив усіх» (Hudyma, 2003, p. 124).

Д. Гудима класифікує антропологічний дослідницький підхід, зокрема, залежно від філософських понять і категорій, на яких він ґрунтується, на потребовий, аксіологічний, комунікативний, символічний, герменевтичний, синергетичний (Hudyma, 2009, p. 46-47).

Досліджуючи обмеження прав людини, науковці використовують і наповнюють змістом такі поняття, як «правовий статус особи», «автономія особи», «образ людини». Неможливо однозначно й на всі часи визначити зміст цих понять. В умовах сьогодення, коли по-новому трактують поняття на сім'ю, зафіксовано понад 50 видів гендерів, технології досягли такого рівня, що людина інколи починає жити у віртуальній реальності, створюючи вже власний образ, та й фізіологія людини через розвиток біотехнологій змінюється.

Частково, за умови відповідного контексту, можна погодитись з тим, що ідея справедливості є глибоко історичною: «Не було, немає і, мабуть, ніколи не буде справедливості вічної, незмінної, раз і назавше даної, придатної для всіх часів і народів; у самій ідеї справедливості, як і в інших соціальних ідеях, в тому чи іншому поєднанні виступають минуще і непроминальне, змінне й усталене» (Kravchenko, 1998, p. 8).

Як зазначає М. Гайдеггер, наукова діяльність повинна передбачати мінливість представленого. Лише в горизонті постійної мінливості виявляється повнота частковостей, фактів; але факти слід опредметити; наукова діяльність повинна встановити мінливе в його зміні, зупинити його, залишивши однак рух рухом; стійкість фактів і сталість їх зміни як такі є правилом.

Водночас історичний метод не характерний природному праворозумінню. Тож, не заперечуючи природність прав, усе ж таки зауважимо, що дослідження теми обмеження прав неможливе без застосування методів, характерних для позитивного праворозуміння, таких як історичний, системний.

Навіть ті з філософів права, які схильні зараховувати себе до послідовників доктрини природного права, стверджує М. Козюбра, не відмовляються від використання надбань інших правових концепцій, зокрема й юридичного

позитивізму. Показовою є позиція творця однієї з найвпливовіших версій юснатуралізму у ХХ ст., яка дістала назву теорії «процедурного природного права», званого американського філософа права Л. Фуллера (Kozubra, 2021, p. 35).

С. Максимов зазначає, що право не може бути зведене ні до морального належного, ні до примусовості; воно є єдністю з відображених зазначеними концепціями граней або вимірювань, тому адекватніше природа права може бути відображена такими концепціями права, які прагнуть не до протиставлення, а до поєднання цих різних аспектів права (Maksymov, 2016, p. 347).

Р. Алексі акцентує увагу на двоскладовості права як єдиного цілого, право охоплює як реальний або фактичний, так й ідеальний або критичний вимір (Aleksi, 2012, p. 19). Дуальна природа права (як узгодження ідеального й реального вимірів) виявляється в усіх фундаментальних питаннях права: у збалансованості принципів справедливості та юридичної визначеності, аналізі різних версій позитивізму й неопозитивізму з погляду адекватності відображення ними природи права (причому пріоритет належить «м'якому неопозитивізму», згідно з яким моральні дефекти призводять до заперечення юридичної дійсності права лише тоді, коли порушено поріг крайньої несправедливості) (Maksymov, 2016, p. 349).

Як приклад такої дуальності Р. Алексі наводить співвідношення принципів юридичної визначеності та справедливості. Зокрема, принцип юридичної визначеності – це формальний принцип, що зумовлює необхідність дотримання того, що має авторитетне джерело та що соціально ефективно, а принцип справедливості – матеріальний або субстантивний принци, який передбачає вимогу, щоб рішення було морально правильним. Обидва принципи як принципи загалом можуть пересікатися (collide), що найчастіше й відбувається. Жоден із них не зможе цілком витіснити інший. Навпаки, дуальна (dual) природа права вимагає, щоб обидва вони застосовувалися в правильному співвідношенні. Коли буде встановлено правильне співвідношення, тоді буде досягнуто і гармонії правової системи (Aleksi, 2012, p. 24).

Пошук такої правової гармонії є актуальною проблемою сьогодення, і розв'язання її має практичне значення, оскільки фактично унеможливує неправомірне обмеження прав особи. Звісно, найкраще, коли законодавець одразу закріплює природні права і створює надійні механізми їх реалізації, проте, на жаль, це відбувається не завжди, навіть у найдемократичніших країнах. Тому розмежовують право і закон як формальний акт. Але все ж таки в більшості випадків громадяни «підкоряються» такому закону, навіть неправовому за своєю суттю, оскільки обставини змушують діяти в точній

відповідності до приписів закону, наприклад, коли особу притягують до юридичної відповідальності, вона сплачує податки.

У цьому аспекті ми поділяємо підхід, що право не «розчиняється» у владі законодавця, право має створюватися спільними зусиллями всіх юристів, усіх тих, хто бере участь у відправленні правосуддя. Закон не виключає інших джерел права і має сенс лише в поєднанні з ними (Petrova, 1997, p. 92).

Тому важливим є застосування герменевтичного методу під час визначення правомірності прав людини. Слово «герменевтика» (грец. тлумачення) походить від імені давньогрецького бога Гермеса, який тлумачив людям волю богів. Природничо-правова аргументація міститься в доктринальних працях науковців, рішеннях судів.

У судовій діяльності за умов інтерпретивізму «змиваються» межі праворозуміння, а отже, і виникають колізії між ними. Зазначене відбувається як у контексті пошуку оптимального рішення для сторін, законного чи правомірного рішення – згідно з чинним правом, так і справедливого рішення – згідно з уявленнями про справедливість як ідею права й ідею правосуддя. Не лише юридична герменевтика стає методологією здійснення правосуддя, а й здійснення правосуддя стає методологією пошуку та здійснення права (Bihun, 2011, p. 135).

Науковці стверджують, що суд може захистити особу, застосовуючи справедливість як право замість закону і всупереч закону. Верховний Суд США в рішенні за справою Хенінгсен проти Блумфілд Моторс Інк. зазначив: «Чи існує принцип більш знайомий і міцніше вмонтований в історії англо-американського права, ніж основна доктрина, згідно з якою суди не повинні дозволяти використовувати себе як інструмент беззаконня та несправедливості?». Суд не може діяти всупереч закону та зобов'язаний відновити справедливість, порушену в процесі прийняття законодавчого акта (Bratasiuk, 2020, p. 17).

Зазначене зумовлює необхідність застосування також аксіологічного підходу.

Зауважимо, що саме цінності та їх ієрархію необхідно враховувати під час вирішення питання обмеження прав особи. Федеральний конституційний суд Німеччини акцентував, що конституція не є нейтральною в ціннісному відношенні. У розділі про основні права вона встановлює об'єктивну ієрархію цінностей, у чому відображено вагоміше значення основних прав. «Ця система цінностей, яка ставить у центр уваги особу, котра вільно розвивається, і її гідність в умовах соціальної спільності, повинна поширюватися як основне конституційно-правове рішення на всі галузі права; законодавство, адміністрація та судочинство отримують від неї імпульси та керівництво» (Hryshchuk, 2019, p. 136).

Цінності, які скеровують людські дії, слід шукати в природі людини та природному світі загалом, а ступінь наближення певної цінності до самоцінності стає своєрідним критерієм значущості цієї цінності (Bandura, 2000, p. 81). Цінності повинні мати природне джерело. Їх потрібно віднайти, тобто відкрити або розкрити шляхом людського пізнання, звернення до практичного та філософського досвіду людей, саме відкрити, а не винайти, сконструювати чи створити; істинні загальнолюдські цінності – це життя, свобода, відповідальність, гідність, власність, рівність, справедливість тощо (Bandura, 2018, p. 30).

Ідеї свободи, справедливості, рівності втілюються в етичних законах.

Одні й ті самі етичні приписи, етичні закони, зазначають М. Костицький та Н. Кушакова-Костицька, діють на будь-якій території, попри кордони, тип законодавства в конкретній державі, форму правління, державний устрій і політичний режим. Етичний закон приходить у світ, стоїть над усім, зобов'язує схилитися перед ним усі державні закони, урівнює всіх, вимагає від усіх діяти однаково щодо Закону. Етика приходить одна для всіх, часто в умовах, коли запозичення етичних правил одним народом в іншого не є можливим ні географічно, ні світоглядно (Kostytskiy, & Kushakova-Kostytska, 2021, p. 17).

Важливим під час дослідження порушеного питання також є визначення того, в ім'я чого обмежують права людини, – суспільних інтересів чи іншої особи. Зазначають, що однією з найголовніших, визначальних дихотомій для сучасної західної політико-правової філософії є дихотомія «лібералізм – комунітаризм», серцевиною (осовною) для правильного розуміння якої є протиставлення індивідуального та соціального (Pankevych, 2016, p. 374). На думку Е. С. Мирзаханяна, «вихідні онтологічні характеристики (лібералізму та комунітаризму) передбачають розбіжності щодо самої природи соціального життя, котрі реалізуються в полярності індивідуалізму та холізму. Лібералізм ґрунтується на платформі методологічного індивідуалізму, виходить із примату особистості й індивідуальних прав. Комунітаризм... передбачає протилежні настанови, відштовхуючись від соціального цілого й об'єктивно необхідних йому благ». Тож краще проводити відповідне дослідження в межах трикутника «влада (потестарний (макіавеліансько-кантівський) дискурс) – людина (лібералізм) – суспільство (комунітаризм)» (Pankevych, 2016, p. 380). Водночас на базі бінарних концептів у лібералізмі й комунітаризмі ліберальний комунітаризм як філософія правового розвитку постмодерного суспільства виник унаслідок конвергенції лібералізму та комунітаризму й ґрунтується на утвердженні: гетерогенної свободи (складається з позитивної та негативної свободи); емоційного інтелекту (як інтегративної категорії між раціональним та

іраціональним); запроваджує моральне право (як право, що ґрунтується на моральних ідеалах); інтегрує ліберальні права й комунітарні обов'язки (через визнання групових прав); встановлює компроміс між загальним та індивідуальним благом (через запровадження комунікативних зв'язків) (Hryshchuk, & Sliusarchuk, 2018, p. 25-26).

Однак слід зауважити, що права людини є пріоритетними, адже маніпуляції свідомістю, як свідчить історія, можуть виправдати зло загальним благом, сформульованим тоталітарним режимом, який нівелює людські права. Не заперечуючи можливість обмеження прав людини в суспільних інтересах, інтересах національної безпеки, захисту моралі, зазначимо, що захист цих інтересів обумовлено передусім тим, що забезпечення прав людини та їх захист від неправомірного обмеження можливий лише в суспільстві, яке є демократичним, у якому права однієї людини не порушують прав інших – таке обмеження є необхідним з метою підтримання правопорядку, нормального співіснування, а отже, забезпечення прав людей. Для того щоб ідея неможливості неправомірного обмеження прав людини реалізувалася, необхідним є не лише її доктринальне розроблення, а й усвідомлення цього в суспільстві, не менш важливим є і самообмеження людини.

Ідея пріоритетності прав людини під час розв'язання проблеми правомірного обмеження порушує питання щодо їх універсальності та врахування культурної своєрідності народів. Реальністю сучасності є зближення правових систем країн, зокрема у сфері обмеження прав людини, чому сприяють насамперед розвиток технологій, тісні економічні зв'язки. Це об'єктивні причини зовнішнього характеру, однак, з огляду на обраний тип природного праворозуміння, універсальність прав людини апіорі утверджується.

Права людини є універсальними за своєю природою; ця універсальність виявляється в декількох аспектах. У трансцендентальному аспекті – це права, які кожна людина має саме як людина, незалежно від юридичного простору й історичного часу. Проте в такому сенсі права людини є широкою абстракцією, що має значення регулятивної ідеї, але складно застосовувана на практиці. Урахування цього аспекту важливе для обґрунтування безумовності прав людини, але він має бути доповнений історичним підходом, у межах якого права людини вважають «синхронно-історичними», тобто всі люди, що живуть сьогодні, їх мають (Maksymov, 2013, p. 115-116). С. Максимов зауважує, що права людини як конкретизація універсальних моральних принципів виявляють себе в тих нормах, на підставі яких можливе мирне співіснування індивідів і різних культур, навіть їхня співпраця за умов виникнення

глобальних проблем. Така постановка питання дає змогу вирішити, здавалося б, непримиренну суперечність між позиціями універсалізму прав людини та плюралізму культурної своєрідності, а власне право на культурну ідентичність може бути розглянуто як значуще для всіх людей індивідуальне право (Maksymov, 2009, p. 130).

Під час дослідження обмеження прав людини виявляється чимало суперечностей, які необхідно узгодити. Перевіченим засобом є закони діалектики. Розв'язуючи певну проблему, застосовують триаду «теза – антитеза – синтез». Діалектика, стверджує М. В. Костицький, є універсальними логічними формами мислення, у яких відображені ті загальні властивості, відношення та зв'язки, які наявні в об'єктивній реальності; без понять і категорій пізнання дійсності було б неможливим (Kostytskyi, 2012, p. 13).

Крім цього, оскільки предметом дослідження є права людини та їх обмеження, неможливо оминати увагою тілесність людини (людина є біосоціальною істотою), стан сучасного розвитку технологій, а також те, що забезпечення реалізації соціально-економічних прав залежить від рівня розвитку економіки країни. Тому також слід урахувувати методи інших соціальних і природних наук.

Будучи прихильником поліметодологічного підходу до пізнання в теорії та практиці, М. Костицький відкидає ієрархію методологій, методик і методів та вважає, що вчений чи практик може обрати «готову» методологію як вчення, цілісну теорію з поняттями і категоріями чи світогляд, крізь призму яких і буде здійснювати пізнання відповідно до певної технології (методики) та за допомогою конкретних методів (способів); тому в юриспруденції з однаковим успіхом можуть застосовувати логічну, позитивістську, феноменологічну, психологічну, діалектичну, психоаналітичну, герменевтичну, лінгвістичну чи іншу методологію (та пов'язані з нею методики й методи) (Kostytskyi, 214, p. 18).

Висновки

Дослідження питання обмеження прав людини, з огляду на складність і багатоаспектність цього поняття, неможливо здійснити без застосування методів, притаманних як для природного, так і позитивного праворозуміння. Водночас, з огляду на те, що людина є біосоціальною істотою, також слід брати до уваги методи інших соціальних і природничих наук. З метою унеможливлення неправомірного обмеження прав людини необхідним є не лише доктринальне розроблення цієї теми, а й усвідомлення в суспільстві, не тільки в межах конкретної країни, ідеї про природність прав людини, їх пріоритетність й універсальність.

References

- [1] Aleksi, R. (2012). Dual nature of law. *Problems of Philosophy of Law*, VIII-IX, 19-29.
- [2] Bandura, O. (2018). Epistemology of law as a component of the philosophy of law. *Philosophical and methodological problems of law*, 1-2, 25-33.
- [3] Bandura, O.O. (2000). *Unity of values and truth in law*. Kyiv.
- [4] Bandura, O.O., Bublyk, S.A., & Zainchkovskiy, M.L. (et al.). (2000). *Philosophy of law*. M.V. Kostytskiy, B.F. Chmil (Eds.). Kyiv: Yurinkom Inter.
- [5] Bihun, V.S. (2011). *Philosophy of justice: idea and implementation*. Kyiv.
- [6] Bratasiuk, M.H. (2020). The philosophy of human rights protection from the standpoint of modern legal thinking. *Philosophical and methodological problems of law*, 1(19), 14-20. doi: 10.33270/02201901.14.
- [7] Danylian, O.H., Dzoban, O.P., & Maksymov, S.I. (et al.). (2009). *Philosophy of law*. O.H. Danilian (Eds.). Kharkiv: Pravo.
- [8] Holovaty, S.P. (2016). *About human rights*. Kyiv: Dukh i litera.
- [9] Hryshchuk, O., & Sliusarchuk, H. (2018). Liberal communitarianism as a philosophy of legal development of postmodern society. *Ukrainian Journal of Constitutional Law*, 1, 19-27.
- [10] Hryshchuk, O.V. (2019). *Philosophy of constitutional values*. Kyiv: VAITE.
- [11] Hudyma, D.A. (2003). Philosophical and anthropological approach - the methodological foundation of modern legal science. *Problems of the philosophy of law*, 1, 122-125.
- [12] Hudyma, D.A. (2009). *Human rights: anthropological and methodological principles of research*. Lviv: Krai.
- [13] Kostytskiy, M., & Kushakova-Kostytska, N. (2021). Integrity and unity in the ontology of the laws of existence and society. *Philosophical and methodological problems of law*, 1, 8-21. doi: 10.33270/02212101.8.
- [14] Kostytskiy, M.V. (2012). On Dialectic as a Methodology of Legal Science. *Philosophical and methodological problems of law*, 1, 3-17/
- [15] Kostytskiy, M.V. (2014). Positivism as a methodology of jurisprudence. *Philosophical and methodological problems of law*, 2, 16-35.
- [16] Kostytskiy, M., & Kushakova-Kostytska, N. (2023). Methodology of theoretical and practical knowledge in jurisprudence as a scientific-practical complex. *Philosophical and methodological problems of law*, 1(25), 9-17. doi: 10.33270/01232502.9.
- [17] Koziubra, M.I. (2021). The doctrine of natural law: through historical ups and downs to recognition as the basis of the most important achievements of modern legal theory and practice. *Law of Ukraine*, 1, 12-42.
- [18] Kravchenko, L.V. (1998). *Justice as a choice*. Kyiv: Molod.
- [19] Maksymov, S. (2009). The constitutional principle of the rule of law: general and special. *Bulletin of the Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 3(58), 127-134.
- [20] Maksymov, S. (2013). Universality of human rights. *Philosophy of law and general theory of law*, 1, 110-117.
- [21] Maksymov, S. (2016). What is law? Key points of the concept of legal reality. *Philosophy of law and general theory of law*, 1-2, 343-351.
- [22] Maksymov, S.I. (2010). *Philosophy of law: modern interpretations. Selected works: articles, analytical reviews, translations (2003–2010)*. Kharkiv: Pravo.
- [23] Pankevych, O. (2016). Philosophical and legal principles of limitation of human rights in international legal and constitutional acts. *Scientific Bulletin of the Lviv State University of Internal Affairs*, 1, 373-383.
- [24] Petrova, L.V. (1997). *Essays on modern western philosophy of law*. Kharkiv.
- [25] Rabinovych, P., & Honcharov, V. (2021). Limits of law: main aspects of the problem. *Philosophy of law and general theory of law*, 2, 13-22. doi: 10.21564/2707-7039.2.269135.
- [26] Tsurkan-Saifulina, Yu. (2017). Modern interpretations of the natural-law doctrine regarding law and power. *Jurnalul juridic național: teorie și practică*, 6-1(28), 19-24.

Список використаних джерел

- [1] Алексі Р. Дуальна природа права. *Проблеми філософії права*. 2012. Т. VIII–IX. С. 19–29.
- [2] Бандура О. Гносеологія права як складова філософії права. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2018. № 1–2. С. 25–33.
- [3] Бандура О.О. Єдність цінностей та істини в праві : монографія. Київ, 2000. 200 с.

- [4] Філософія права : навч. посіб. / [О. О. Бандура, С. А. Бублик, М. Л. Заїнчковський та ін.] ; за заг. ред. М. В. Костицького, Б. Ф. Чміля. Київ : Юрінком Інтер, 2000. 336 с.
- [5] Бігун В. С. Філософія правосуддя: ідея та здійснення : монографія. Київ, 2011. 303 с.
- [6] Братасюк М. Г. Філософія захисту прав людини з позиції сучасного правового мислення. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2020. № 1 (19). С. 14–20. doi: 10.33270/02201901.14.
- [7] Філософія права : підручник / [О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань, С. І. Максимов та ін.] ; за ред. О. Г. Данильяна. Харків : Право, 2009. 208 с.
- [8] Головатий С. П. Про людські права : лекції. Київ : Дух і літера, 2016. 760 с.
- [9] Грищук О., Слюсарчук Х. Ліберальний комунітаризм як філософія правового розвитку постмодерного суспільства. *Український часопис конституційного права*. 2018. № 1. С. 19–27.
- [10] Грищук О. В. Філософія конституційних цінностей : монографія. Київ : ВАІТЕ, 2019. 416 с.
- [11] Гудима Д. А. Філософсько-антропологічний підхід – методологічний фундамент сучасної юридичної науки. *Проблеми філософії права*. 2003. Т. I. С. 122–125.
- [12] Гудима Д. А. Права людини: антрополого-методологічні засади дослідження. Львів : Край, 2009. 292 с.
- [13] Костицький М., Кушакова-Костицька Н. Цілісність і єдність в онтології законів буття та соціуму. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2021. № 1. С. 8–21. doi: 10.33270/02212101.8.
- [14] Костицький М. В. Про Діалектику як методологію юридичної науки. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2012. № 1. С. 3–17
- [15] Костицький М. В. Позитивізм як методологія юриспруденції. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2014. № 2. С. 16–35.
- [16] Костицький М., Кушакова-Костицька Н. Методологія теоретичного та практичного пізнання в юриспруденції як у науково-практичному комплексі. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2023. № 1 (25). С. 9–17. doi: 10.33270/01232502.9.
- [17] Козюбра М. І. Доктрина природного права: через історичні злети й падіння до визнання основою найважливіших досягнень сучасної правової теорії та практики. *Право України*. 2021. № 1. С. 12–42.
- [18] Кравченко Л. В. Справедливість як вибір. Київ : Молодь, 1998. 256 с.
- [19] Максимов С. Конституційний принцип верховенства права: загальне та особливе. *Вісник академії правових наук України*. 2009. № 3 (58). С. 127–134.
- [20] Максимов С. Універсальність прав людини. *Філософія права і загальна теорія права*. 2013. № 1. С. 110–117.
- [21] Максимов С. Що є право? Ключові моменти концепції правової реальності. *Філософія права і загальна теорія права*. 2016. № 1–2. С. 343–351.
- [22] Максимов С. І. Філософія права: сучасні інтерпретації. *Вибрані праці: статті, аналітичні огляди, переклади (2003–2010)*. Харків : Право, 2010. 336 с.
- [23] Панкевич О. Філософсько-правові засади обмежування прав людини у міжнародно-правових та конституційних актах. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2016. Вип. 1. С. 373–383. (Серія «Юридична»).
- [24] Петрова Л. В. Нариси з сучасної західної філософії права. Харків, 1997. 148 с.
- [25] Рабінович П., Гончаров В. Межі права: основні аспекти проблеми. *Філософія права і загальна теорія права*. 2021. № 2. С. 13–22. doi: 10.21564/2707-7039.2.269135.
- [26] Цуркан-Сайфуліна Ю. Сучасні інтерпретації природно-правової доктрини щодо права і влади. *Jurnalul juridic național: teorie și practică*. 2017. № 6-1 (28). С. 19–24.
-

Methodological Approaches in the Study of Human Rights Restrictions

SHERSHEL Olga

Postgraduate Student of the Department of Philosophy of Law and Legal Logic of the National Academy of Internal Affairs

Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0874-3138>

Abstract. Determination of the methodology is an important stage of scientific research, which determines its content and conclusions. The purpose of this article is theoretical analysis (reflection) of positive and natural understandings of law, and accordingly choosing the best cognitive means of determining the legality of limitation of human rights. The methodological basis was anthropological and systemic methods. Considering the multifaceted nature of limitation of human rights, the existence of conflicting points of view on this issue, the dialectic method was used. Scientific novelty of the publication is the statement about the necessity to use methodology of natural law theory and legal understanding in a reasonable combination, with an emphasis on the naturalness, priority and universality of human rights, when researching the issue of limiting human rights. Practical significance. The methodological approach presented in the article regarding the search for harmony between positive and natural law can be used in situations when considering the legality or illegality of limitation of human rights established by laws.

Keywords: methodology; limitation of human rights; anthropology; hermeneutics; natural law theory; legal understanding; universality; liberalism; communitarianism.